

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛОГІЇ ЗАКОНУ У ВИПАДКАХ ПОРУШЕННЯ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

МОСКАЛЮК Олександр Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного права ННІ права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0000-0002-5310-9507>

УДК 340.14

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2026.1.46>

В статті аналізується проблема прогалин в конституційному праві. Традиційний підхід передбачає неможливість використання аналогії закону для подолання таких прогалин. Автор пропонує інший підхід. Застосування аналогії є можливим у випадку, якщо воно не спрямоване на розширення повноважень органу державної влади, а має на меті відновлення конституційного балансу між гілками влади у ситуації, коли наявне порушення імперативних вимог Конституції України.

Як приклад наводиться ситуація, коли Президент порушує встановлений п'ятнадцятиденний строк протягом якого він зобов'язаний або підписати закон, або застосувати вето щодо нього. На сьогодні відсутні правові положення, які б встановлювали альтернативний варіант набуття законами чинності. Пропонується для вирішення цієї ситуації використовувати аналогію закону та частину четверту статті 94 Конституції України. Якщо президент не вчиняє дій, визначених частиною першою статті 94 Конституції України, закон підписує Голова Верховної Ради України.

Ключові слова: юридична відповідальність Президента, Президент України, прогалини в конституційному законодавстві, аналогія закону, верховенство права

Традиційне визначення прогалин в законодавстві передбачає, що це повна або часткова відсутність у чинному законодавстві правових норм, необхідних для регулювання суспільних відносин, що входять до

сфери правового регулювання [див. напр. 1, С. 457–458; 2, С. 271]. В юридичній літературі вказується, що під час правозастосування прогалина долається за допомогою одного із двох способів: 1) шляхом застосування норм, що регулюють схожі відносини – аналогія закону; 2) шляхом застосування загальних засад правового регулювання спірних відносин – аналогія права.

Втім, ситуація ускладнюється за умови неможливості використання цих двох інструментів. Мова йде про такий різновид прогалини як правовий вакуум, тобто про різновид прогалин, які не можна подолати шляхом застосування аналогії, а лише усунути шляхом правотворчості. Так, на думку Б. Малишева існування правового вакууму можливе у сфері регулювання повноважень органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Адже прогалина у сфері правового статусу вказаних суб'єктів не може бути подолана за допомогою аналогії, оскільки це суперечитиме статті 19 Конституції України, згідно з якою органи державної влади діють лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Разом з тим часткова прогалина у сфері регулювання правового статусу органу державної влади може бути подолана за допомогою аналогії закону або аналогії права. [3, с. 313-314].

Одним з прикладів такої прогалини в конституційному праві, яку не слід розглядати як правовий вакуум, є положення статті 94 Конституції України, відповідно до якої

Президент України протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради України для повторного розгляду. У разі якщо Президент України протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом України і має бути підписаний та офіційно оприлюднений.

На практиці існують численні приклади, коли президент протягом встановленого терміну і не підписує закон, і не застосовує вето. З точки зору класичних підходів дана ситуація наче б то не може бути вирішена в силу статті 19 Конституції, тим самим призводячи до правового вакууму.

Ця на перший погляд теоретична проблема має цілком практичний зріз. За оприлюдненими підрахунками станом на лютий 2019 р. В. Ющенко підписував закони із запізненням 11 разів, В. Янукович — 2 рази¹, П. Порошенко — 121 раз. За даними аналітики порталу Слово і діло станом на листопад 2024 р. В. Зеленський не підписав і не ветоував 47 законів [4] після спливу конституційного строку². Очевидно, що така ситуація

---

¹ Те, що В. Янукович лише два рази порушував вимоги статті 94 Конституції України пояснюється насамперед тим, що за часів його правління була зруйнована вся система стримувань і противаг, а діяльність парламенту була повністю підпорядкована очільнику держави.

² Проблема прогалін в Конституції та зловживання ними притаманна для багатьох держав. Так, В. Шаповал наводить наступний приклад. Конституцією США також встановлено, що в разі, коли прийнятий палатами конгресу і переданий президенту для підписання законопроект не буде повернутий протягом десяти днів, він стає законом так, як був би підписаний президентом. Наведене положення створює додаткові можливості для президента у вираженні ставлення до законопроекту. Відповідна ситуація може виникати з різних причин й іноді характеризується як «кваліфіковане мовчання» президента. За умов, коли вказаний десятиденний строк був перерваний у зв'язку із закінченням сесії конгресу, президент може утриматися від підписання законопроекту, і останній вважатиметься відхиленим. В американській юридичній теорії таке відхилення законопроекту визначається як «кишенькове вето» (англ. pocket veto). Щоправда, останню чверть

пов'язана з двома факторами. З однієї сторони існуванням самої прогаліни, а з іншої – відсутністю відповідальності за відповідні дії. Так, згідно статті 111 Конституції України Президент може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Таким чином, саме по собі порушення Конституції не є підставою для імпічменту. Це контрастує, наприклад, з положеннями Основного Закону Німеччини, стаття 61 якого передбачає імпічмент за умисне порушення Основного закону чи іншого закону. Очевидно, що довести факт порушення закону (Конституції) значно простіше, ніж факт вчинення злочину. Інакше кажучи, наявність прогаліни та відсутність відповідальності за дії (бездіяльність) президента «провокує» на порушення Конституції.

Втім, чи означає це, що в таких випадках виходу з неправомірного блокування главою держави набуття чинності законом немає? Для відповіді на це питання слід звернутися до історії прийняття Конституції України. Конституція, будучи політико-правовим документом, фіксує досягнення політичного компромісу між різними політичними акторами або ж перемогу одних політичних сил над іншими на момент її прийняття. Конституція України 1996 року приймалася в умовах конфронтації між президентом та парламентом. І хоча, в цілому результат виглядав компромісним, все ж таки чинному на той час главі держави Л. Кучмі вдалося здобути перемогу. Так, контроль законодавчої гілки влади за президентом унеможлилювався надзвичайно складною процедурою імпічменту. Зокрема, рішення про усунення президента в порядку імпічменту приймається не менше як $\frac{3}{4}$ від конституційного складу Верховної Ради України. Такого високого порогу необхідної кількості парламентарів для притягнення президента до відповідальності за процедурою імпічменту в сучасних демократичних державах немає.

Другим інструментом, який засвідчував домінування Президента над парламентом минулого століття практика «кишенькового вето» була визнана судами неконституційною [5, с. 195].

став інститут вето. Відсутність альтернативного механізму оприлюднення главою держави прийнятого закону посилювалася також конституційною практикою 1996-2004 років. У випадках, коли все ж таки президент застосовував своє право вето, а парламент його долав більшістю в дві третини, він часто користувався недосконалістю конституційних положень. Так, згідно частини четвертої статті 94 Конституції України, якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент України зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. Втім, як бути у ситуації, коли покладений на президента обов'язок не дотримується, Конституція у своїй первинній редакції промовчала.

Саме тому, коли вносилися зміни до Конституції України в 2004 році з метою збалансування інституту президента та парламенту в 2004 році до частини четвертої статті 94 було додано положення: у разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом. Залишається загадкою, чому аналогічний механізм оприлюднення та набуття чинності законом не було додано до частини першої статті 94 Конституції України. Звісно, що навіть якби така норма була б прийнята, вона б не вирішила всіх проблем, проте законодавець (конституцієдавець) все ж таки повинен прагнути мінімізувати прогалини в тексті Основного Закону.

Втім, на наше переконання, така проблема за відсутності відповідного положення може бути вирішена шляхом застосування аналогії закону. Тобто, голова парламенту за умови пропуску встановленого Конституцією п'ятнадцятиденного терміну, може підписати відповідний закон, після чого він підлягає оприлюдненню.

Такий варіант вирішення цієї проблеми може бути обґрунтований наступним. Невчасне підписання закону або незастосування вето є безспірним порушенням вимог конституції, що призводить до дисбалансу у

взаємовідносинах президента та парламенту. Ігнорування норми Конституції президентом призводить до порушення принципу поділу влади, системи стримувань та противаг та вже згаданої норми статті 19 Конституції. Не менш важливо, що своїми діями глава держави порушує передбачений статтею 8 Конституції України принцип верховенства права. Так, його складовою частиною є принцип правової визначеності (інколи в юридичній літературі цей принцип також розглядається як принцип, що забезпечує його дію). Цей принцип передбачає, що людина повинна мати змогу планувати свої дії з урахуванням змін законодавства. В умовах коли закон є невідписаний особа фактично опиняється в підвішеному стані. До того ж, у цьому випадку застосування аналогії не спрямоване на розширення повноважень Голови Верховної Ради України, а має на меті відновлення конституційного балансу між гілками влади у ситуації, коли Президент України порушує імперативні вимоги статті 94 Конституції України. Відтак, застосування аналогії закону в цій частині слід визнавати обґрунтованим.

Висновки. Традиційно теорія права та теорія конституційного права заперечують можливість застосування аналогії з метою подолання прогалин в конституційному праві, що обумовлюється вимогами статті 19 Конституції України. Для позначення такої ситуації в юридичній літературі використовується термін правовий вакуум.

Втім, в окремих ситуаціях такі прогалини можуть долатися шляхом аналогії. Мовиться про випадки, коли застосування аналогії закону спрямоване на реалізації принципів права та з метою «виправлення» порушень норм Конституції суб'єктом владних повноважень.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. – Харків : Консум, 2011. – 656 с.
2. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2015. – 368 с.
3. Малишев Б. В. Цілеспрямованість правової системи: теоретико-методологіч-

SUMMARY

The article analyzes the problem of gaps in constitutional law. The traditional approach assumes the impossibility of using the analogy of law to overcome such gaps. This position is justified by the provisions of Article 19 of the Constitution of Ukraine, according to which state authorities and local self-government bodies, as well as their officials, are obliged to act only on the basis of, within the limits of authority, and in the manner provided for by the Constitution and the laws of Ukraine.

The author proposes an alternative approach. The use of analogy is considered possible in cases where it is not aimed at expanding the powers of a public authority, but rather at restoring the constitutional balance between the branches of government in a situation where there is a violation of the imperative requirements of the Constitution of Ukraine.

As an example, the article refers to the situation in which the President violates the

fifteen-day period within which he is obliged either to sign a law or to exercise the veto power. Currently, there are no legal provisions that would establish an alternative mechanism for the entry into force of laws in such circumstances. In view of this, it is proposed to resolve this situation through the use of the analogy of law and by applying Part Four of Article 94 of the Constitution of Ukraine. Accordingly, if the President fails to take the actions prescribed by Part One of Article 94 of the Constitution of Ukraine, the law may be signed by the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine.

The necessity of applying this approach is demonstrated by the practice of Ukrainian presidents. In particular, between 2019 and 2024 the President of Ukraine failed to sign or veto 47 laws after the expiration of the constitutional time limit.

Keywords: legal responsibility of the President, President of Ukraine, gaps in constitutional legislation, analogy of law, rule of law.

не дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – 405 с.

4. URL: <https://www.slovoidiloua/2024/11/13/infografika/pravo/zelenskyj-velykoj-vijny-stav-nabahato-chastishe-ihnoruvaty-pidpysannya-uxvalenyx-zakoniv>

5. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм. – Київ, 2005. – 560 с.